

UOT. 338 (436)

BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR SİSTEMİNDƏ AZƏRBAYCANIN DÜNYA TƏSƏRRÜFATINA İNTEQRASIYASININ NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI

MƏMMƏDOVA ŞƏFİQƏ SƏFƏR qızı

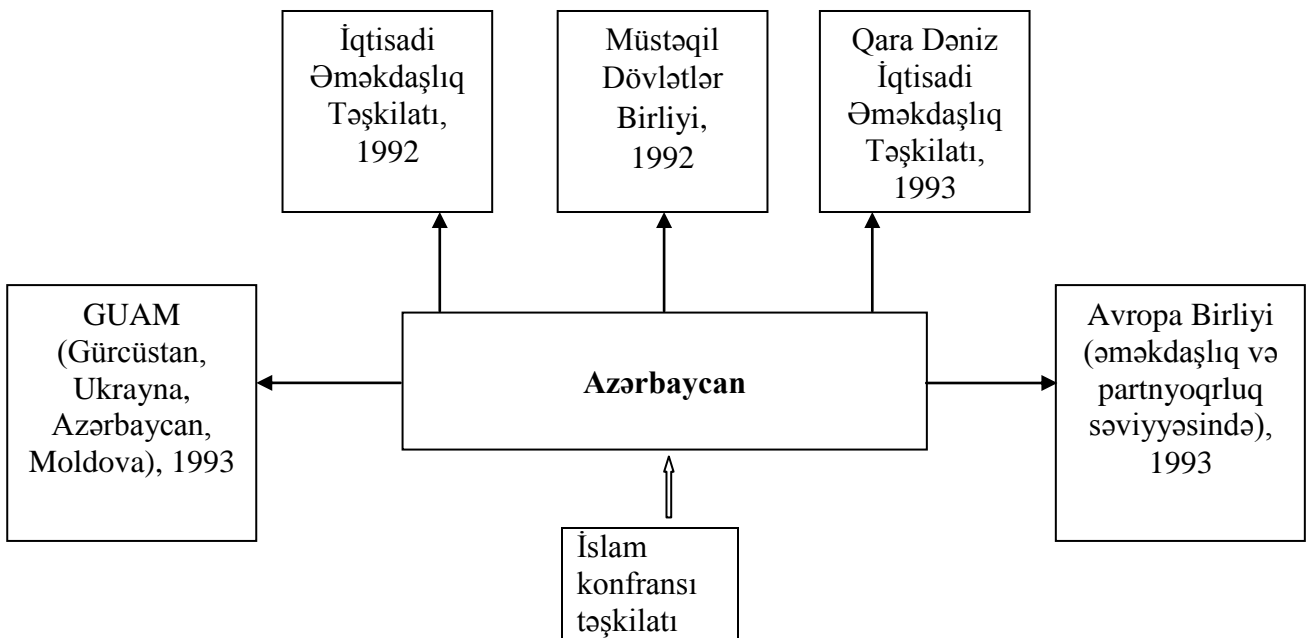
Sumqayıt Dövlət Universteti, dosent

e-mail: shafiga_mammadova@mail.ru

Açar sözlər: inteqrasiya, idxal, ixrac, iqtisadi əməkdaşlıq, xarici ticarət

Azərbaycanın xarici iqtisadi strategiyasının əsas prioritet istiqamətlərindən biri onun müasir dünya təsərrüfat proseslərinə aktiv şəkildə qoşulması, qlobal geoiqtisadi məkanda baş verən yeni meyillərə adekvat şəkildə reaksiya verməsindən ibarətdir.

Azərbaycanın beynəlxalq inteqrasiya birliklərində iştirakı barədə ümumi məlumatı aşağıdakı şəkildə göstərmək olar.

Sxem 1. Azərbaycan beynəlxalq inteqrasiya birlikləri sistemində

Bütün ölkələrdə inteqrasiyanın inkişafının nəticəsi kimi inteqrasiya birlikləri çərçivəsində beynəlxalq ticarətin artımı çıxış edir.

90-cı illərin əvvəllərində əsasən siyasi xarakter daşıyan və keçmiş SSRİ ölkələri arasında dövlətlərarası münasibətlərin qurulması məqsədini daşıyan Müstəqil Dövlətlər Birliyi hazırda daha çox üzv ölkələr arasında iqtisadi inteqrasiyanın konkret çərçivələrinin müəyyənləşdirilməsinə yönəlmişdir. Azərbaycan Respublikası bir sıra MDB ölkələri ilə azad ticarət rejimini yaratmış, sərbəst sərmayə üçün hüquqi baza tərtib olunmuşdur.[1]

Hal-hazırda, MDB çərçivəsində azad ticarət zonası haqqında saziş layihəsinin razılaşdırılmasına dair danışıqlar aparılmaqdadır.

Qeyd olunan sənədlərə uyğun olaraq, Azərbaycanda müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir, zəruri məlumatlar tərtib olunur. 20 noyabr 2009-cu il tarixində “Müstəqil Dövlətlər Birliyində malın mənşə ölkəsinin müəyyən edilməsi Qaydaları haqqında Saziş” imzalanmışdır. [2]

Azərbaycanın üzv olduğu inteqrasiya birliklərindən biri də Avropa Birliyi. Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında hərtərəfli münasibətlərin hüquqi əsasını 22 aprel 1996-cı ildə Lüksemburq şəhərində imzalanmış “Bir tərəfdən Avropa Birliyi və onun üzvü olan dövlətlər, digər tərəfdən Azərbaycan Respublikası arasında Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi” (TƏS) təşkil edir.

TƏS Azərbaycan və Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın bütün mümkün, xüsusilə də siyasi və ticarət sahələrini əhatə edir. TƏS Azərbaycan və Avropa İttifaqı arasında hərbi sahəni əhatə etməyən bütün növ əməkdaşlıq formalarının çərçivələrini təmin edir. Sazişin əsas məqsədlərindən biri də Azərbaycan qanunvericiliyinin Avropa hüquq sisteminə uyğunlaşdırılmasından ibarətdir.

1992-2006-cı illər arasında Avropa İttifaqının TASİS Proqramı, Fövqəladə Yardım Proqramı, ECHO Humanitar təşkilatı, FEOGA Ərzaq Yardımı Proqramı, Ərzaq Təhlükəsizliyi Proqramı, Bərpa Proqramı, Fövqəladə Humanitar Yardım Proqramı çərçivəsində Azərbaycanda müxtəlif layihələr həyata keçirilmişdir.

Azərbaycanın Avropa Qonşuluq Siyasəti ilə bağlı fəaliyyəti davam etdirilir. Belə ki, 2007-2010-cu illərdə Avropa Qonşuluq Proqramı (AQP) çərçivəsində Avropa İttifaqı və Azərbaycan arasında Fəaliyyət Planı (2006-cı ildə imzalanmış) həyata keçirilir.

Avropa İttifaqı tərəfindən yeni “Şərq Tərəfdaşlığı” təşəbbüsü irəli sürülmüşdür. Bu təşəbbüsə əsasən, Avropa İttifaqı 2013-cü ilə kimi 6 ölkəyə (Azərbaycan, Belarus, Moldova, Ukrayna, Gürcüstan və Ermənistan) 600 milyon avro məbləğində yardım göstərməyi planlaşdırmışdır. Bu məbləğdən 250 milyon avro artıq təsdiq edilmiş proqramların yenidən tərtib olunması və həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir.

Hazırda Hərtərəfli İnstitusional Quruculuq proqramlarının həyata keçirilməsi mexanizmlərinin və ölkə üzrə əlaqələndiricinin müəyyən edilməsi üzrə işlər aparılmaqdadır.

Azərbaycan həmçinin, dövlətlərarası (regional) proqramlarda iştirak edir – bunlar İNOQEYT və TRASEKA proqramlarıdır.

İNOQEYT - Avropa Komissiyası tərəfindən neft və qaz tədarükünün idarə edilməsinə yardım göstərən Aİ-nin texniki yardım proqramıdır. Proqramın məqsədi regional neft və qaz boru kəmərləri sistemlərinin, infrastrukturunun bərpa edilməsi, müasirləşdirilməsi üzrə səylərə dəstək göstərilməsindən ibarətdir.

TRASEKA – “Yeni İpək Yolu” adlandırılan Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizi Mərkəzi Asiya, Qafqaz və Avropa arasında nəqliyyat əlaqələrini inkişaf etdirən proqramdır. TRASEKA-nın məqsədi hazırda mövcud olan yollara əlavə olaraq Avropadan Qara dəniz və Qafqaz vasitəsi ilə Mərkəzi Asiyaya ən tez və ən ucuz ikitərəfli yolun yaradılmasından ibarətdir. 1998-ci ildə TRASEKA üzrə Əsas Çoxtərəfli Saziş imzalanmışdır. Azərbaycan bu layihədə Aİ-nin əsas tərəfdaşdır. 2000-ci ildən etibarən TRASEKA Hökumətlərarası Komissiyanın Katibliyi Bakıda yerləşir.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin məlumatına əsasən, 2012-ci ilin 9 ayında Azərbaycan Respublikasının Avropa Birliyi ölkələri ilə xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi 8 434,9 mln ABŞ dolları, o cümlədən idxalın həcmi 1 063,5 mln. ABŞ dolları, ixracın həcmi 7 371,4 mln. ABŞ dolları təşkil etmiş, xarici ticarət saldosu isə müsbət 6 307,9 mln. ABŞ dolları olmuşdur. [3]

2012-ci ilin 9 ayında Avropa Birliyi ölkələrinin Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət dövriyyəsidəki payı 41,7 %, o cümlədən idxalda 23,4 %, ixracda isə 47,1 % təşkil etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində də iqtisadi inteqrasiya proseslərində iştirak edir. Azərbaycan Respublikası QDİƏT-in yaradılmasının ilk mərhələsindən başlayaraq təşkilatın fəaliyyətində, Bosfor Qətnaməsi və İstanbul Bəyannaməsinin hazırlanmasında iştirak etmişdir. Azərbaycan 1992-ci ildən təşkilatın üzvüdür. Bu günə kimi Azərbaycan Respublikası QDİƏT çərçivəsində 11-dən çox müxtəlif rəsmi sənədlərin hazırlanmasında və qəbul olunmasında iştirak etmişdir. Azərbaycan Respublikası Təşkilatın bir sıra işçi qruplarında, o cümlədən regionda ticarətin liberallaşdırılmasını təmin edən sənədlərin

hazırlanması məqsədilə toplanan qrupların iclaslarında fəal iştirak edir. 2005-2007-ci illər ərzində Azərbaycan Respublikası enerji üzrə işçi qrupun fəaliyyətini koordinasiya etmişdir [4].

Azərbaycanın fəal iştirak etdiyi və onun beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya əlaqələrində mühüm yer tutan regional inteqrasiya birliklərindən biri də İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatıdır (İƏT). Azərbaycanın İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı ilə münasibətləri 1991-ci ilin fevral ayında, hələ respublika keçmiş SSRİ-nin tərkibində olarkən qurulmuşdur.

Hazırda İƏT çərçivəsində bir sıra proqramlar həyata keçirilir. Onun əsas məqsəd üzv-ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsi və inteqrasiya proseslərinə kömək etməkdir. Təşkilat çərçivəsində üzv ölkələr arasında bir sıra prioritet sahələr, o cümlədən kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, energetika, ticarət və investisiya üzrə əməkdaşlıq aparılır. Azərbaycan İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı daxilində regional iqtisadiyyatın liberallaşdırılması proseslərində fəal iştirak edir.

Azərbaycan İslam aləminin tərkib hissəsi olaraq, İslam Konfransı Təşkilatı (İKT) ilə sıx əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdə davam etmiş, bu təşkilatın regional və qlobal məsələlərin həllində siyasi çəkisinin və nüfuzunun artırılmasına yardım etmişdir. Müxtəlif mədəniyyət və sivilizasiyaların qovşağında unikal coğrafi mövqeyi, dözümlülük və icmalararası sülh ənənələri, mədəni və etnik rəngarənglik Azərbaycanın sivilizasiyalar arasında körpü rolunun oynamasına imkan yaratmışdır. İKT-yə üzv dövlətlərin Mədəniyyət nazirlərinin Tripolidə keçirilmiş beşinci konfransının nəticələrinə görə, Bakı 2009-cu ildə İslam mədəniyyətinin paytaxtı elan edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası İKT çərçivəsində keçirilən bütün toplantı və görüşlərdə fəal iştirak edir. İKT Azərbaycan Respublikasını siyasi arenada ən yüksək səviyyədə dəstəkləyir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü məsələsi təşkilatın bir sıra qətnamələrində öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikası GUAM birliyi çərçivəsində də inteqrasiya proseslərini gücləndirərək, Gürcüstan, Ukrayna, Moldova ilə aktı, iqtisadi əlaqələri həyata keçirməkdədir. Azərbaycan Gürcüstanla "Əsrin müqaviləsi" ilə başlanan əlaqələrini hal-hazırda bir çox strateji sahələrdə daha da artırılmaqdadır [5].

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirərək belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələrinin inkişafı, onun inteqrasiya proseslərinə aktiv surətdə qoşulması ilə yanaşı, regional inteqrasiya birliklərində səmərəli iştirak etməsi ilə də xarakterizə olunur.

Elmi yeniliyi: İnteqrasiyanın iqtisadiyyatın inkişafına təsirinin öyrənilməsi.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Ölkələrlə əlaqələrin qurulmasında öyrənilməsi.

ƏDƏBİYYAT

1. Мамедзаде Н. Взаимоотношения Азербайджанской Республики со славянскими странами СНГ и Восточной Европы: Монография-Баку: Ганун, 2006, с. 16-35.
2. Dövlət Statistika Komitəsi Azərbaycanın Xarici Ticarət Əlaqələri. Bakı: 2010-2011.
3. GUAM ölkələrində XİZ-in inkişaf perspektivləri //Xüsusi iqtisadi zonaların təşkili problemləri və inkişaf perspektivləri /Şəfa Əliyev, Bakı: Elm, 2008, s.127-137.
- 4.Международные экономические отношения/под редакцией Евдокимова А.И., Москва: Проспект, 2004.
5. www.economy.gov.az

РЕЗЮМЕ

**ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРАЦИИ АЗЕРБАЙДЖАНА
В МИРОВУЮ ХОЗЯЙСТВЕННУЮ СИСТЕМУ МЕЖДУНАРОДНЫХ СВЯЗЕЙ**

Мамедова Ш.С.

*Ключевые слова: интеграция, импорт, экспорт, экономическое содружество,
внешняя торговля*

В статье раскрываются проблемы и основные направления экономической интеграции Азербайджана в мировую экономику в системе международных отношений. Оцениваются тенденции развития международных связей и оборота внешней торговли Азербайджана с разными странами мира.

SUMMARY

**METHODOLOGICAL BASES OF INTEGRATION OF AZERBAIJAN TO THE WORLD
ECONOMY IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS**

Mammadova Sh.S.

Key words: integration, import, export, economical cooperation, foreign trade

The main directions of the integration of Azerbaijan to the world economy in the international relations system and the results were considered in the article. Azerbaijan's International integration with different countries of the world and development traditions of the trade turnover have been investigated and assessed in this system.

Daxil olma tarixi:	İlkin variant	11.11.2015
	Son variant	27.09.2016